

10. Лузгин И.М. Некоторые аспекты криминалистической характеристики и место в ней данных о сокрытии преступлений / И.М. Лузгин // Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. трудов. – М., 1984. – С. 25–29.
11. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступления / Н.П. Яблоков // Криминалистика : [учебник для вузов] / отв. ред. Н.П. Яблоков. – М., 1995. – С. 43–56.
12. Россинская Е.Р. Криминалистика. Вопросы и ответы : [учеб. пособие для вузов] / Е.Р. Россинская. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 351 с.
13. Шепітько В.Ю. Криминалистика : [курс лекцій] / В.Ю. Шепітько. – Х. : Одиссей, 2005. – 386 с.
14. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : [підручник] / М.В. Салтєвський. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.
15. Тищенко В.В. Підготовка злочину як об'єкт криміналістичного дослідження / В.В. Тищенко // Актуальні проблеми криміналістики : матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Х. : Гриф, 2003. – С. 90–96.
16. Скригонюк М.І. Криміналістика : [підручник] / М.І. Скригонюк. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.
17. Дрозд В.Г. Особенности планирования начального этапа расследования причинения телесных повреждений / В.Г. Дрозд // Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для органов внутренних дел : матер. Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. Дню белорус. науки (г. Минск, 27 января 2006 г.). – Минск : Академия МВД Республики Беларусь, 2006. – С. 336–337.
18. Сафронов С.О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень / С.О. Сафронов. – Х., 2003. – 175 с.

УДК 343.2

КІРІЄНКО В.О.

ЩОДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ – ВИКОНАВЦЯ ЗЛОЧИНУ ТА ЖЕРТВИ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА АБО ДО ЗАМАХУ НА САМОГУБСТВО

У статті охарактеризовано найбільш типові ознаки особи виконавця злочину доведення до самогубства або до замаху на самогубство з огляду на її соціальні, демографічні, морально-психологічні характеристики, ціннісні орієнтації та установки, а також з урахуванням емоційного стану злочинця. Зроблено висновок про взаємозалежність злочинця та жертви доведення до самогубства або до замаху на самогубство і перспективність подальших фундаментальних досліджень особи злочинця розглядуваних злочинів у плані оптимізації ефективності протидії їм.

Ключові слова: *особа злочинця, самогубство, доведення до самогубства, психічні аномалії, демографічні ознаки, агресія, агресивність.*

В статье охарактеризованы наиболее типичные признаки личности преступника и жертвы доведения до самоубийства или до покушения на самоубийство, исходя из ее социальных, демографических, морально-психологических признаков, ценностных ориентаций и установок, а также с учетом эмоционального состояния преступника. Сделан вывод о взаимозависимости преступника и жертвы доведения до самоубийства или до покушения на самоубийство и перспективность дальнейших фундаментальных исследований личности преступника рассматриваемых преступлений в плане оптимизации эффективности противодействия им.

Ключевые слова: *личность преступника, самоубийство, доведение до самоубийства, психические аномалии, демографические признаки, агрессия, агрессивность.*

In the article, the most typical signs of the personality of the perpetrator are brought to suicide or to an attempt on suicide, based on its social, demographic, moral and psychological attributes, value orientations and attitudes, and also taking into account the emotional state of the offender. The conclusion is made about the interdependence of the criminal and the victim of bringing to suicide or the attempted suicide and the prospect of further fundamental research into the identity of the offender of the crimes in question in terms of optimizing countermeasures against them.

Key words: *personality of the offender, suicide, bringing to suicide, mental abnormalities, demographic attributes, aggression.*

Вступ. Поняття «особа злочинця» поєднує у собі соціологічне поняття особи і юридичне – злочинець. Тому така проблема повинна розв'язуватися, виходячи із загального вчення про особу як таку [1].

Це поняття торкається соціальної суті людини, яка вчинила злочин, тобто порушила норми кримінального права. Вивчення особи злочинця підпорядковане встановленню механізму злочинної поведінки, її детермінації і розробці на цій основі обґрунтованих рекомендацій щодо запобігання злочинам [2].

Постановка завдання. Криминологічні дослідження особи злочинця мають своєю метою, з одного боку, визначити ступінь суспільної небезпеки вчинених ним дій, індивідуалізувати відповідальність злочинця, намітити шляхи його перевиховання або оцінити ефективність відбутого їм покарання, з іншого – з'ясувати справжні причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, окреслити і здійснити профілактичні заходи щодо їх усунення.

На жаль, особа злочинця, як і інші питання, що стосуються криминологічної характеристики доведення до самогубства, у літературі до теперішнього часу майже не висвітлювалися.

За радянських часів проблема самогубств була повністю закрита, вона вважалася не типовою для держави, що будує комуністичне майбутнє і розглядалася виключно з психіатричної точки зору. Але зважаючи на те, що особа злочинця є одним із ключових питань криминології, її всебічне та глибоке дослідження дає можливість визначити оптимальні шляхи протидії означеним злочинам, які останнім часом мають стійку загрозливу тенденцію до зростання. Ці моменти визначили актуальність даної статті і означили її мету – різносторонньо окреслити структуру особи злочинця доведення до самогубства або до замаху на самогубство, виходячи з її моральних якостей, психологічних характеристик, ціннісних орієнтацій та установок на певні вчинки, означені у правовій нормі.

Результати дослідження. Проблема особистості злочинця завжди була актуальною в криминології і викликала жвавий інтерес науковців як в загально-теоретичному плані, так і стосовно окремих видів злочинів. Свого часу наукові дослідження з означеного напрямку проводили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: А.Г. Абрумова, Ю.М. Антонян, О.М. Бандурка, М.О. Бердяев, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, Г. Дюркейм, Л.І. Керік, В.М. Кудрявцев, В.В. Кузнецов, О.М. Литвинов, В.О. Навроцький, П.О. Сорочкіна, Л.В. Франк, Ю.В. Шаргородський, Л.М. Шестопалова та ін. Вони здебільшого торкалися особистості злочинця в загальнотеоретичному плані, а питання стосовно особи злочинця доведення до самогубства або до замаху на самогубство висвітлювалися вибірково або фрагментарно, що і зумовило звернення нашої наукової уваги до означеної проблематики.

Для найбільш повної характеристики особистості злочинця необхідно визначити, які саме типові якості, властивості й ознаки відрізняють особу злочинця від законослухняного громадянина.

На основі результатів вибіркового вивчення кримінальних проваджень охарактеризуємо найбільш типові ознаки осіб, що вчиняють означені злочини – стать, національність, освіту, соціальний стан, професію, рід занять, сімейний та матеріальний стан, а також їх психологічні та моральні емоційні якості.

За статтю особи, засуджені за доведення до самогубства, розподілялися наступним чином: чоловіки 91,1%, жінки – 9,9%. Доведення до самогубства на ґрунті задоволення статевого потягу і хуліганських спонукань відбувалося тільки чоловіками, жінки ж доводили до самогубства у переважній більшості випадків на ґрунті помсти чи особистої неприязні (42,4%) і ревнощів (36,3%).

За віком злочинці розподілилися наступним чином: від 19 до 25 – 5,2%; від 26 до 35 – 42,1%; від 36 до 45 – 33,2%; від 46 до 55 – 12,4%; понад 55 років – 7,1%.

Отже, основний контингент (близько 42,1%) – це особи, вік яких 26-35 років. Цікаво, що, на відміну від інших злочинів проти особи, у справах про доведення до самогубства ми не зустрічали винних молодше 18 років. Мабуть, це пояснюється тим, що, по-перше, підлітки-чоловіки до 18 років не можуть влаштувати сімейне життя (не тільки у шлюбі, але і у вигляді постійного співжиття), тоді як основну групу потерпілих при доведенні до самогубства становлять дружини і співмешканки, по-друге, осіб, які перебували б від них не тільки у сімейній, а й в іншій залежності, немає.

Результати проведеного нами узагальнення кримінальних проваджень у справах про доведення до самогубства, свідчать, що у 77% випадків злочинці були у сімейних чи подружніх стосунках з потерпілими, у 23% вони були знайомими, тому мотивами вчинення злочину у 16% були ревності, у 9% хуліганські дії та у 6% випадків – неприязні відносини з батьками. Як уже не раз зазначалося нами, значна частина злочинів цього виду вчиняється на побутовому ґрунті, у переважній більшості потерпілими стають дружини або співмешканки (близько 63%).

Характеризуючи особу злочинця, який вчиняє у формі умислу чи необережності такий злочин, як доведення до самогубства, необхідно враховувати, що суб'єктом злочину є людина, щодо якої потерпілий перебував у матеріальній чи іншій залежності [3, с. 21].

Особа злочинця характеризується низкою кримінологічних ознак, специфічних для доведення до самогубства, що відображають спосіб доведення жертви до самогубства, особливості характеру злочинця, його темпераменту, навичок у житті та роботі. Такими кримінологічними ознаками є: жорстоке поводження з жертвою, приниження її людської гідності, шантаж, використання матеріальної та іншої залежності жертви від злочинця, розповсюдження чуток про нібито наміри жертви вчинити самогубство, інсценування самогубства чи нещасного випадку, може свідчити про хитрість злочинця, його інтелектуальний рівень.

Поведінка злочинця при вчиненні злочинних дій пов'язана з його психологічними, моральними, соціальними властивостями та проявами.

Питання врахування емоційного стану злочинця є обов'язковою ознакою складу злочину [4]. Насильницькі мотиви вчинення злочину характеризують поведінку злочинця: жорстоке поводження, шантаж, примус до протиправних дій, систематичне приниження людської гідності. Результати проведеного нами узагальнення кримінальних проваджень про доведення до самогубства свідчать, що у злочинців було встановлено: у 61% випадків зловживання алкогольними напоями, у 3% – дисоціальний розлад особистості, 3% – шизотиповий розлад.

Для характеристики особи, яка застосовує стосовно іншої людини такі дії, як жорстоке поводження, шантаж, примус до вчинення протиправних дій, систематичне приниження людської гідності без учинення постраждалою особою будь-яких дій, спрямованих на позбавлення себе життя як результату цих протиправних дій (цькувань), доречніше застосовувати термін «агресивна особа» («агресор») [5, с. 92].

Розгляд категорій «агресія» і «агресивність» є актуальним при кримінологічному дослідженні будь-якого виду злочинного діяння, адже, як прояв особистісної характеристики злочинця конкретного злочину, дані явища можуть слугувати однією з умов виникнення і поширення злочинності взагалі.

Агресія – це певна дія, спрямована на заподіяння шкоди об'єктові посягання, а агресивність, у свою чергу, – властивість особистості, яка відображає спроможність людини до агресії (агресивних дій). Агресивність, на відміну від агресії, має вроджений характер. Її не можна ні набутися у процесі життя, ні позбутися. При вчиненні дій, які супроводжуються агресивною поведінкою, відбувається виявлення індивідуальних властивостей людської психіки.

Не останнє місце серед властивостей особистості, які можуть вплинути на вчинення особою злочину, займають психічні аномалії – відхилення від середніх психічних норм, що пов'язані з типом і властивостями нервової системи.

Як і агресивність, психічні аномалії можна назвати біологічними чинниками, які під впливом певних зовнішніх умов можуть вплинути на прийняття особою рішення у тій чи іншій ситуації діяти певним чином.

У випадку доведення до самогубства злочинець, відчуваючи незадоволення власним життям за наявності, наприклад, стану тривожності, може вчинити певного роду насильницькі (агресивні) дії для того, щоб «підштовхнути» жертву покінчити з життям самогубством. Такій особі може подобатись контролювати іншу людину шляхом наведення страху, спричиненням страждань. Вчиняючи насильство стосовно іншої людини (здебільшого – слабшої), агресія матиме характер жорстокості.

Вчиняючи насильницькі дії, зазначені як способи доведення до самогубства, злочинець має бути впевнений, що жертва не зможе опиратися їм і в результаті вчинить самогубство. Таким чином, криминологічна характеристика особи злочинця під час доведення до самогубства розкривається через особистісні характеристики: ненависть (характер), агресію (тип особистості), руйнівність (потяг) [6, с. 75].

Отже, межа, яка відділяє злочинця від жертви, – доволі хитка. На формування таких особистостей впливають як біологічно-психологічні, так і соціальні чинники. Адже злочинність і віктимність виступають своєрідними формами адаптації процесу девіантності до процесу змін, що відбуваються у суспільстві.

При дослідженні доведення до самогубства, зв'язок між жертвою та злочинцем особливо важливий, адже від безпосередньої реакції жертви та її подальших дій на вчинення стосовно неї систематичного приниження її гідності, жорстокого з нею поводження, шантажу або примусу до протиправних дій залежатиме, чи матимуть дані прояви насильства причинно-наслідковий зв'язок зі злочиним, передбаченим статтею 120 КК України.

Висновки. За результатами проведеного нами узагальнення кримінальних проваджень за статтею 120 КК України визначено ознаки особи злочинця, що відображають спосіб доведення жертви до самогубства та її соціально-психологічний портрет. До найбільш типових ознак особи злочинця можна віднести: 1) демографічні; 2) професійно-освітні; 3) сфера зайнятості; 4) зв'язки з жертвою; 5) схильність до вчинення злочинів (наявність судимостей); 6) фізичний, психологічний стани. Соціально-психологічний портрет злочинця: а) у переважній більшості випадків доведення до самогубства вчиняють чоловіки (94%), б) віком 20-52 років, в) мають середню освіту (69%), г) не працюють (74%), р) перебувають у сімейних чи подружніх відносинах (77%), д) не судимі (84%), е) які перебували у стані алкогольного сп'яніння (61%).

Ці результати, безумовно, мають виключно важливе значення у плані характеристики категорії осіб, які потенційно можуть вчинити розглядувані злочини, і на цій основі подальше їх криминологічне дослідження з метою вироблення оптимальних шляхів протидії означеній злочинній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминології науки. – 424 с.
2. Антонян Ю.М. Личность преступника. Криминологическое исследование : [моногр.] / Ю.М., Антонян, В.Е. Эминов. – М. : Норма ; Инфра-М, 2015. – 368 с.
3. Ермолаева Е.Г. Суицид и преступность : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.08 / Е.Г. Ермолаева. – Саратов, 2007. – 25 с.
4. Шеховцева Л.І. Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Л.І. Шеховцева. – Київ, 2007. – 19 с.
5. Коновалова В.О. Юридична психологія : [підручник] / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – Харків : Право, 2008. – 240 с.
6. Григор'єва О. Кримінальна агресія особистості в структурі злочину «доведення до самогубства» та її попередження / О. Григор'єва // Юридична Україна. – 2008. – № 2. – С. 74-77.